

**ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐՈՒ ԽՆԴՐԱՌՈՒԹԵԱՆ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԷՋ
(ԱՐԵՒԵԼԱՀԱՅԵՐԷՆ- ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆ)՝**

DOI: 10.54503/2738-277X.2025.1(22)-93

Ֆիշենկճեան Անի

պատմական գիտութիւններու թեկնածու,
ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառեանի անուան լեզուի ինստիտուտ,
գիտաշխատող. fishenkjianani@gmail.com

Բանալի բառեր. ներգործական բայաստեռ, ուղիղ խնդիր, ձեւա-
բանական եւ շարահիւսական առանձնայատկութիւն, արեւմտա-
հայերէն, արեւելահայերէն:

Նախաբան

Հայրենի լեզուաբաններու մեծ մասը կ'ընդունի բայի երեք
սեռ՝ ներգործական, կրաւորական եւ չէզոք (Գ. Սեւակ¹, Ա. Սարգ-
սեան², Ս. Աբրահամեան³, Մ. Ասատրեան⁴ եւ ուրիշներ), իսկ ո-
մանք ալ չորս՝ ներգործական, կրաւորական, պատճառական, չէ-
զոք (Ն. Պառնասեան⁵), ուրիշներ՝ երկու՝ ներգործական եւ կրաւո-
րական (Ռ. Իշխանեան⁶): Ոմանք ալ կ'ընդունին վեց՝ ներգործա-
կան, կրաւորական, պատճառական, չէզոք, անդրադարձ, փոխա-

* Ներկայացվել է 14.08.2025, գրախոսվել՝ 25.08.2025

¹ Գ. Սեւակ, *Ժամանակակից հայոց լեզվի դասընթաց*, Ե., 2009:

² Ա. Սարգսյան, *Արեւելահայ եւ արեւմտահայ գրական լեզուներ*, Ե., 1985, էջ 219-221:

³ Ս. Աբրահամյան, *Ժամանակակից հայերենի քերականություն*, Ե., 1975, էջ 134-135, 293-294:

⁴ Մ. Ասատրյան, *Բայի սեռերը ժամանակակից հայերենում*, Ե., 1959, էջ 232:

⁵ Ն. Պառնասյան, *Շարահյուսական համանիշները ժամանակակից հայերենում*, Ե., 1970:

⁶ Ռ. Իշխանյան, *Արդի հայերենի շարահյուսություն*, Ե., 1986, էջ 177-186:

դարձ: Ցատկանշական է, որ հայերենի բայաստեղը հայրենի բանասեր-լեզուաբաններու կողմէ քննուած է իբրեւ ձեւաբանական կարգ, ունի իր ձեւաբանական ցուցիչները՝ կրաւորականի՝ Վ եւ պատճառականի ՅՆ ածանցները:

Սփիւռքի արեւմտահայերենի դասագիրքերու հեղինակները նոյնպէս տարակարծիք են այս առումով. անոնցմէ ոմանք կը նշեն եօթ տեսակ⁷, ուրիշը՝ հինգ⁸. վերջին ուսումնասիրութիւնները կ'ապացուցեն, որ բայաստեղը թիւով չորս է՝ ներգործական, կրաւորական, չէզոք եւ պատճառական⁹:

Յօդուածի նպատակն է ոչ թէ բայի սեռի տեսակի գննումը, այլ այդ տեսակներէն մէկուն՝ ներգործականի շարահիւսական առանձնայատկութիւններու հետազօտութիւնը, որ մինչ օրս ալ արեւմտահայերենի գիտական քերականութեան բացակայութեան պատճառով պատշաճ չէ ուսումնասիրուած, թէւ որոշ մէկնաբանութիւններ կը տեսնենք Ա. Եղիայեանի¹⁰, Կ. Առաքելեանի, Յ. Չոլաքեանի աշխատութեանց մէջ:

Ներգործական սեռի խնդիր¹¹ հայ քերականագիտութեան մէջ յաճախ կը կոչուի ուղիղ խնդիրը: Չոլաքեան ներգործականն ու

⁷ **Զ. Մելքոնեան**, *Գործնական քերականութիւն արդի հայերէն լեզուի*, Դ. տպագրութիւն, Պէյրութ, 1973, 91-94:

⁸ **Շ. Շահնուր**, *Համառօտ քերականութիւն եւ ուղղագրութիւն հայերէն լեզուի*, Բ. գիրք, Իսթանպուլ, 2001, էջ 68-70:

⁹ **Մ. Սկրտիչեան**, *Քերականութեան դասեր*, Բ. գիրք, Հալէպ, 1962, էջ 112- 117:

¹⁰ **Կ. Առաքելեան**, *Արդի հայերէն քերականութիւն*, Բ. գիրք, Պէյրութ, 1998, էջ 175:

¹¹ **Կ. Առաքելեան**, **Ադ. Տըստըզճեան**, *Դիւրին հայերէն*, Բ. գիրք, Պէյրութ, 2008, էջ 165:

¹² **Յ. Չոլաքեան**, *Անդաստան*, Գ. գիրք, Հալէպ, 2010, էջ 44:

¹⁰ **Ա. Եղիայեան**, *Արեւմտահայերէնի ուղղագրական, ուղղախօսական, ոճաբանական ուղեցոյց*, Պէյրութ-Լիբանան, 2022, 378-428:

¹¹ Սեռի խնդիր եզրոյթը արեւմտահայ քերականութեան մէջ տրուած է ներգործական եւ կրաւորական բայերու լրացումներուն, երբեմն՝ միայն ներգործական բայի խնդիրին: Վերջինը այժմ կը կոչուի ուղիղ խնդիր, ի հակադրութիւն անուղղակի խնդիրներուն (բնութեան խնդիր), որոնք կ'արտայայտուին թեք հոլովաձեւե-

չէզոքը, «որոնք չունին ձեւաբանական յատուկ ձեւոյթ¹²» բային կայուն ձեւերը կը համարէ¹³:

Ուղիղ խնդիրն ունի քերականական քանի մը յատկանիշեր, որոնցմէ միայն մէկուն կ'անդրադառնանք մեր յօդուածով, այն է՝ ուղիղ խնդիրը կը դառնայ ենթակայ, երբ խնդրառու բայը կը փոխարինենք կրաւորական սեռի, օրինակ՝ «Ուսուցիչը գնահատեց աշակերտը», «Աշակերտը գնահատուեցաւ ուսուցիչէն» եւ կամ «Գնահատուեցաւ ուսուցիչին կողմէ»:

Ժամանակակից հայերէնի (խօսքը արեւելահայերէնի մասին է) ներգործական բայերու շարահիւսական առանձնայատկութիւնը այն է, որ կը պահանջէ՝ սեռի ուղիղ խնդիր, անցողական բայեր են, որ կրնան ստանալ Վ ածանց եւ վերածուիլ անանցողականներու, որոշ բայեր կը ստանան նաեւ ՅՆ ածանցը՝ վերածուելով պատճառականներու¹⁴:

Չոլաքեան անցողական կը համարէ պատճառականները, Եղիայեան նոյնպէս կը գործածէ այս եզրոյթը՝ բնութագրելով, որ անցողական բայերը կազմուած կ'ըլլան «չէզոք կամ ներգործական բայէ մը եւ տալ բայէն. օրինակ՝ բերել տալ, երգել տալ, վազել տալ, քալել տալ»¹⁵:

Ներգործական բայերու ուղիղ խնդիրը արեւելահայերէնի մէջ կը դրուի ուղղականաձեւ հայցական եւ տրականաձեւ հայցական հոլովներով՝ պայմանաւորուած կառավարուող բառի ներխօսքի-

րով: 1980-ական թուականներէն ետք Արդի Արեւմտահայերէնի քերականութեան դասագիրքերուն մէջ ուղիղ խնդիր եզրոյթը ընդհանրացած է. տե՛ս **Յ. Չոլաքեան**, *Արեւմտահայերէնի քերականութիւն (կանոնակարգ եւ խնդիրներ)* Բ. գիրք, Ե., 2019, էջ 20:

¹² Կարելի է ըսել նաեւ նշոյթ (արեւելահայերէն):

¹³ **Յ. Չոլաքեան**, նշ. աշխ., էջ 19:

¹⁴ **Հ. Հարությունյան**, *Կառավարումը ժամանակակից հայերէնում*, Ե., 1983, էջ 128:

¹⁵ **Ա. Եղիայեան**, նշ. աշխ., էջ 453:

մաստային իմաստով. անձի ուղիղ խնդիրը սովորաբար կը դրուի տրականով, իրի ուղիղ խնդիրը՝ ուղղականով. կը պատասխանէ իրի համար ի՞նչ, իսկ անձի համար ո՞ւմ հարցումներուն:

Արդի արեւմտահայերէնի ներգործական բայը եւս ունի շարահիւսական առանձնայատկութիւն. ա) կը պահանջէ սեռի ուղիղ խնդիր, բայց ե՛ւ իրի, ե՛ւ անձի համար հայցական հոլովով. ուրեմն ի տարբերութիւն արեւելահայերէնի՝ կը պատասխանէ իրի՝ *ի՞նչ*, անձի *զո՞ւլ* հարցումներուն:

բ) Կրնա ստանալ Վ (*ու*) ածանց եւ վերածուիլ անանցողականներու /կրաւորականի/, որոշ բայեր կը ստանան նաեւ ՅՆ ածանցը՝ վերածուելով պատճառականներու (անցողականներու):

Տեղին է յիշել, որ անձի եւ ոչ անձի քերականական կարգը նոյնպէս գոյութիւն ունի արեւմտահայ լեզուամտածողութեան մէջ, բայց չ'արտայայտուիր քերականօրէն: Խօսակցական արեւմտահայերէնը փաստօրէն կը պնդէ անձ ցոյց տուող սեռի խնդիրը արտայայտել տրական ձեւով, օրինակ՝ *Ես կը սիրեմ Մարալին* (*բանաւոր*): *Իսկ գրաւոր լեզուի մէջ «Ես կը սիրեմ Մարալը», «Կը կանչեմ գիտնականին», «Կը կանչեմ գիտնականը», «Կը յարգեմ դասախօսին- դասախօսը» եւ այլն:*

Քերականները մինչ օրս կը մերժեն ընդունիլ գայն՝ բանաւոր արտայայտութեան տարբերակը, հաւատարիմ մնալով գրաբարեան ժառանգութեան: Այս երեւոյթը Ա. Եղիայեան հետեւեալ ձեւով կը բնութագրէ. «Միակ արեւմտահայ քերականը, որ փորձեց վերջ տալ այդ արուեստական հակասութեան, եղաւ Լեւոն Շանթը, որ 1930-ականներուն Ճեմարանին յատուկ պատրաստած դասագիրքերուն մէջ ընդմիշտ ջնջեց հայցական հոլովը իր բոլոր մնացորդներով եւ կիրարկութիւններով: Շանթ կ'արտայայտուէր՝ ես

քեզի կը սիրեմ, դուն ինձի կը փնտռես եւ այլն»¹⁶: Եղիայեան կը շարունակէ. «Ճեմարանէն բացի եւ իր օրով ոչ մէկ ուրիշ դպրոց կիրարկեց անոր դասագիրքերը, իսկ մահէն ետք՝ Ճեմարանն ալ դադրեցաւ զայն կիրարկելէ»¹⁷:

Այսպիսով՝ արեւելահայերէնը մասամբ լուծելով ուղիղ խնդիրի հոլովառութիւնը համեմատաբար կը տարբերի արեւմտահայերէնի ներգործականի հոլովառութենէն կամ կառավարումէն:

Արեւմտահայերէնի մէջ, սակայն, միշտ չէ, որ ներգործական սեռի բայը իր լրացումը կը պահանջէ հայցական հոլովով:

Ուստի պէտք է դասդասել հետեւեալ խումբերու.

ա) Ներգործական բայեր, որոնք միշտ հայցական հոլով կ'առնեն: Այս բայերը կրաւորականի կը վերածուին՝ *ուիլ* մասնիկը ստանալով. Աշակերտը նամակ կը գրէ: Նամակը կը գրուի աշակերտին կողմէ: *Կանչել-կանչուիլ, պատժել-պատժուիլ, դիտել-դիտուիլ, դիմաւորել -դիմաւորուիլ, բաշխել-բաշխուիլ, գտնել-գտնուիլ, գոհել-գոհուիլ*, եւ յար ու նման հարիւրաւոր բայեր, որոնք *ուիլ* մասնիկ կը ստանան եւ սեռի՝ ուղիղ խնդիր կ'առնեն:

բ) Ներգործական բայեր, որոնք իրենց կրաւորականը կամ չէզոքը կը կազմեն՝ լծորդութիւնը փոխելով: Ասոնք ալ իբրեւ ներգործական բայեր մի՛շտ հայցական հոլովով սեռի խնդիր կ'առնեն. *փլել- փլիլ, եփել- եփիլ, մարել- մարիլ, ազատել-ազատիլ, վառել- վառիլ, ծռել- ծռիլ, այրել- այրիլ, թափել-թափիլ, ծակել-ծակիլ, բախել- բախիլ, շարժել- շարժիլ, արիւնել-արիւնիլ, ընկղմել- ընկղմիլ, հատնել- հատնիլ, մաշել- մաշիլ, մթազնել-մթազնիլ, շրջել - շրջիլ*, եւ այլն¹⁸:

¹⁶ Ա. Եղիայեան, նշ. աշխ., էջ 266:

¹⁷ Նոյն տեղում:

¹⁸ Ա. Եղիայեան, նշ. աշխ., էջ 461-462:

Այս բայերը արեւմտահայերենի մէջ երկսեռ բայեր կը կոչուին, այսինքն՝ պարզ *էլ* ձեւով ներգործական են եւ պարզ *իլ* ձեւով՝ կրաւորական:

զ) Բայեր, որոնք *իլ* վերջաւորութիւնը ունին եւ պատմականօրէն չէզոք սեռի բայեր եղած են, սակայն ներկայիս անոնցմէ մէկ քանին ուղիղ խնդիր կ'առնէ: Չոլաքեան եւս կ'անդրադառնայ այս երեւոյթին եւ երկար քննարկումներ կատարելէ ետք կ'եզրակացնէ, որ «...չէզոք բայերուն հետ աներեւոյթին հայցական հոլովով խնդրառութիւնը աւելի գործածական է քան տրական ձեւերը»¹⁹: Չոլաքեան այդ բայերէն կը յիշատակէ՝ *սկսիլ-կը սկսիմ պատասխանել, ձգտիլ-կը ձգտիմ իրականացնել, համարձակիլ-կը համարձակիմ պատմութիւն մը շարադրել, յանդգնիլ-յանդգնեցաւ յայտնուիլ այդ եռեակի կողքին, յօժարիլ- պիտի յօժարիմ ընդունիլ առաջարկը, վարանիլ-վճռական ըլլալ կը վարանիմ*²⁰ եւ այլն: Արմենակ Եղիայեան եւս կը խօսի այս ձեւի բայերու մասին եւ կը նշէ, որ - *համարձակիլ, յանդգնիլ, յօժարիլ*, պատմականօրէն չէզոք սեռի բայեր եղած են եւ տրական հոլովով խնդիր պահանջած, ներկայիս՝ հակում կայ կիրարկելու հայցական հոլովով. կու տայ համապատասխան օրինակներ²¹. այլ օրինակներ եւս.

- «անցեալէն դասեր քաղել չէ այլ՝ *համարձակիլ* Սփիւռքի և հայութեան ապագան *տեսնել* “երկար տևողութեան”»²²:

- «ո՛չ մէկ իրաւակարգ կրնալ յանդգնիլ յաղթել մարդուն երազի Հրաշալի ու եզակի կարողութեան»²³ եւ այլն:

¹⁹ Թ. Չոլաքեան, նշ. աշխ., էջ 50:

²⁰ Թ. Չոլաքեան, նշ. աշխ., էջ 48-50:

²¹ Ա. Եղիայեան, նշ. աշխ., էջ 382:

²² <https://evnreport.com/arm/magazine-issues/point-zero-returning-to-the-question-of-the-diaspora/>.

²³ Ընկերոջ մը գրքին առթիւ, «Բազին» ամսագիր, ԼԵ. տարի, թիւ 2, Պէյրութ, 1996, էջ 50:

դ) Հայր Արսեն Այտրնեան, խօսելով ներգործական սեռի բայերու առանձնայատկություններու մասին, կ'առանձնացնէ շարք մը ներգործական բայեր, որոնք հայցականի փոխարէն «տրական հոլով խնդիր-սեռի կ'առնուն»²⁴. *յաղթել, աղաչել, օգնել, սպասել, տիրել, խնայել, հետեւիլ, զարնել, նայիլ*, եւ այլն: Չոլաքեան կը նըշէ, որ այս բայերէն ոմանք արդի արեւմտահայերէնի մէջ կըրկնասեռ են (հայցական եւ տրական կ'առնեն)՝ *սպասել, խնայել, զարնել, նայիլ*, իսկ միւս յիշատակուածները չէզոք՝ *աղաչել, օգնել, տիրել հետեւիլ* (սեռափոխութիւն): Օրինակ՝

Խնայել/-զգուշանալ սպառելէ, վատնելէ/- հայցական,

օր. փռապանը մէկ պարկ **ալիւր** խնայեց.

Խնայել/- /գթալ, ներել, ողորմիլ/- տրական,

օր. Բժիշկը խնայեց հիւանդին կեանքը:

Ըստ Ա. Եղիայեանի՝ կրնայ կրկնակի խնդիր առնել՝ հայցական- տրական. օրինակ՝ «Դաւիթ առաջին երկու հարուածները խնայեց Սարամելիքին»²⁵ :

Ըստ Կարօ Առաքելեանի՝ *այցելել, խնայել, ներել, զարնել, վնասել, մտիկ ընել* բայերը հայցական հոլովով սեռի խնդիր կ'առնեն իրի պարագային, իսկ տրական հոլովով՝ անձի պարագային²⁶:

Հայրիկը **դրամ** խնայեց: (պահեց)

Գործատէրը խնայեց **բանուորին**: (գթաց)

Աշոտ **թռչուն** մը զարկաւ: (սպանեց)

Աշոտ **ընկերոջը** զարկաւ: (ծեծեց)

Ե՞րբ պիտի այցելես **ընկերոջդ**: /Որո՞ւ/

Ե՞րբ **հիւանդանոց** պիտի այցելես: /Ո՞ւր/

²⁴ **Հ.Ա. Այտրնեան**, *Քերականութիւն աշխարհաբար կամ արդի հայերէն լեզուի*, Բ. տպագրութիւն, Վիեննա, 1883, յօդուած 347:

²⁵ **Ա. Եղիայեան**, նշ. աշխ., էջ 393-394:

²⁶ Տե՛ս **Կ. Առաքելեան**, *Արդի հայերէնի քերականութիւն*, Ա. գիրք, Պէյրութ, 1997, էջ 178-179:

Քեզի մտիկ կ'ընեն:

Դասախօսութիւն մը մտիկ կ'ընեն:

Խանութպանը մեծ գումար մը վնասեց: (կորսնցուց)

Աշակերտը իր վարմունքով վնասեց դասընկերներուն:

Աստուած ներեց մեր յանգանքները:

Աստուած ներեց մահկանացուներուն:

Կամ «յօժարիլ» եւ «սկսիլ» բայերու սեռի խնդիրը եթէ դերբայ է, կ'ըլլայ հայցական, այլապէս տրական հոլովով խնդիր կը ստանայ:

Գործիքը վերջապէս սկսաւ աշխատիլ:

Ես յօժարեցայ ընդունիլ առաջարկդ:

Ես յօժարեցայ ըսածներուդ:

ե) Ներգործական բայեր, որոնք նոյն ձեւով ե՛ւ ներգործական են, ե՛ւ չէզոք: Ս. Միշոյեան-Տապաղեան, Կռանեանի²⁷ եւ Յ. Թ. Գայայեանի²⁸ արդի արեւմտահայերէնի գործնական բառարանները ուսումնասիրելով, կը թուարկէ շարք մը բայեր, որոնք տեղ մը չէզոք, եւ այլ բառարանի մէջ ներգործական բայեր հանդէս եկած են²⁹:

Խաղալ (բն., բչ.)- զբօսնել, զուարճանալ, կատակել.

Յառաջ խաղալ- յառաջանալ

Դեր մը խաղալ- կատարել

Մանուկը կը խաղայ (չէզոք):

Դերասանը Արիստոփոմ Աղային դերը կը խաղայ (ներգ.)³⁰:

²⁷ Ս. Կռանեան, նշ. աշխ., էջ 168:

²⁸ Յ. Գայայեան, *Բառարան Գանձարան Հայերէն Լեզուի*. Գահիրէ, 1938, էջ 176:

²⁹ Ս. Միշոյեան-Տապաղեան, *Գոյականի հայցական հոլովը եւ ներգործական բայերու խնդրառութիւնը արեւմտահայերէնի մէջ*, Արեւմտահայերէնի հարցեր, Ա. Պրակ, Ե., 2018, Ե., էջ 95:

³⁰ Ս. Միշոյեան-Տապաղեան, նշ. աշխ., էջ 95:

Եւրի Աւետիսեան, խօսելով արեւելահայերէնի ներգործական սեռի բայերու մասին, կ'արձանագրէ, որ այդ սեռի բայեր կըրնան ունենալ «վերաբերութեան խնդիր սեռ-տրական+մասին (վերաբերմամբ, վերաբերեալ) կապով»³¹: Նոյն օրէնքը կայ նաեւ արեւմտահայերէնի մէջ: Օրինակ՝

արեւելահայերէն-Նա երգում է իր սիրո մասին:

արեւմտահայերէն- Ան կ'երգէ իր սիրոյ մասին:

արեւմտահայերէն- Ծերունիները կը խօսէին անցեալի օրերու մասին եւ այլն:

Արդ, մէկ լեզուի բայեր են, սակայն հաստատուն օրինաչափութիւն չունին: Եթէ վերել յիշուած բայերը իմաստային յատկանիշներով կը զանազանուէին, ապա կան բայեր, որոնք իմաստային նոյն դրսեւորումները ունին, բայց եւ այնպէս տարբեր սեռերու կը պատկանին՝ ըստ հեղինակներու. օրինակ՝ *տենչալ* բայը, ըստ Կռանեանի, ներգործական է, իսկ ըստ Գայայեանի՝ չէզոք³²:

Տենչալ(ներգ.)- ցանկալ, ըղձալ, կարօտով բաղձալ

Տենչալ(չեզ.)- ըղձալ, բաղձալ, փափաքիլ, ցանկալ

Խնդրառական այս զանազանութեան մէջ իմաստային նրբերանգներ փնտռելը աւելորդ է. նման տարբերութիւն չկայ, եւ բերուած խնդիրները զոյգ առ զոյգ համարժէք են եւ նոյնիմաստ: «Թերեւս բացառաբար *հանդուրժել* բայի խնդիրներուն միջեւ կարելի ըլլայ աննշան տարբերութիւն մը գտնել. հայցական հոլով խնդիրը քիչ մը աւելի սաստկութիւն կը բովանդակէ, որովհետեւ այս հոլովը աւելի ընդգրկուն կը դարձնէ իրմով արտայայտուող խնդիրը,- կը դրսեւորէ աւելի զօրաւոր անհանդուրժողութիւն մը»,- կը գրէ Եղիայեան:

³¹ Յ. Ավետիսյան, *Ժամանակակից հայոց լեզու, ձեւաբանութիւն*, Ե., 2024, էջ 171:

³² Ա. Կռանեան, նշ. աշխ, էջ 453: Յ. Գայայեան, նշ. աշխ, էջ 493:

Եզրակացութիւն

Ներգործական սեռի բայերը, որոնց ուղիղ խնդիրը արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի մէջ ձեւաբանօրէն տարբեր հոլովաձեւերով կամ հոլովառու բառերով կը դրսեւորուի, շարահիւսօրէն, անոնց ստացած պաշտօններով կը տարբերին իրարմէ. այդ չէ պայմանաւորուած անոնց բայի դրսեւորած իմաստներով:

-Ներգործական սեռի բայերու պարագաները հայրենի լեզուաբաններու կողմէ խորապէս ուսումնասիրուած են, թէեւ կան որոշակի հիմնահարցեր, որոնք մեկնաբանութեան կարիք ունին:

-Արեւմտահայերէնը, յետեղեռնեան տարիներուն չունենալով իր կաճառը կամ հետազօտական կեդրոնը, անոր քերականական, ձեւաբանական, շարահիւսական մեկնաբանութիւնները դասագիրքերու կամ մամուլի միջոցով հասանելի դարձած է ընթերցողին, ուր քերականները կամ յօդուածագիրները իրենց հայեցողութեամբ կառուցած են իրենց տրամաբանական խօսքը, երբեմն հաշուի չառնելով խնդրառական պարագաները, որ պատճառ եղած է գրաւոր եւ բանաւոր լեզուի տարբեր դրսեւորումներու ձեւաւորման: Միայն վերջին տասնամեակներուն առաւել ուշադրութեան առարկայ դարձած է:

-Արեւմտահայերէնը, սփռուելով տարբեր մայրցամաքներու վրայ, տեղաշարժի ենթարկուելով, բառապաշարային, ձեւաբանական, շարահիւսական փոխակերման ենթարկուած է. այդ փոփոխութեան վերաբերեալ մինչ օրս համապարփակ հետազօտութիւն չէ կատարուած: Հայրենիքի մէջ ալ բուհական ուսումնական ձեռնարկներու մէջ այս առումով բացթողումներ կան, որոնք ճիշդ ձեւով չեն ներկայացներ արեւելահայերէն-արեւմտահայերէն առանձնայատկութիւններն ու տարբերութիւնները:

Ուստի կ'առաջարկենք առաջին հերթին հաւաքական աշխատանքով ի մի բերել վերջի երեսուն տարիներու արեւմտահայերէնի

մեջ տեղ գտած փոխակերպումները առկայ քերականական եւ հետազոտական յօդուածներով, մենագրութեամբ, ուղղել, ճշդել տարբերակումները, որմէ ետք միայն պատրաստել արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի համեմատական քերականութեան բուհական ուսումնական ձեռնարկ Հայաստանի համար եւ ուսուցիչի, լրագրողի համար՝ ուղղեցոյց Սփիւռքի եւ Հայաստանի արեւմտախօս հատուածի համար:

Օգտագործուած գրականութիւն

Աբրահամեան Ս., Ժամանակակից հայերէնի քերականություն, Ե., 1975:

Առաքելեան Կ., Արդի հայերէն քերականութիւն, Բ. գիրք, Պէյրութ, 1998:

Առաքելեան Կ., Ֆըստըզճեան Ա., Դիրին հայերէն, Բ. գիրք, Պէյրութ, 2008:

Ասատրյան Մ., Բայի սեռերը ժամանակակից հայերէնում, Ե. 1959:

Ավետիսյան Յ., Ժամանակակից հայոց լեզու, ձեւաբանութիւն, Ե. 2024:

Գալայեան Յ., Բառարան Գանձարան Հայերէն Լեզուի, Գահիրէ, 1938:

Եղիայեան Ա., Արեւմտահայերէնի ուղղագրական, ուղղախօսական, ոճաբանական ուղեցոյց, Պէյրութ-Լիբանան, 2022:

Իշխանեան Ռ., Արդի հայերէնի շարահյուսություն, Ե., 1986, 177-186:

Կռանեան Ա., Բառգիրք հայերէն լեզուի, Պէյրութ, 1998:

Հարությունյան Հ., Կառավառումը ժամանակակից հայերէնում, Ե., 1983:

Ճերէճեան Գ., Տօնիկեան Փ. Կ. եւ Տէր Խաչատուրեան Ա., Հայոց լեզուի նոր բառարան. Պէյրութ, 1992:

Միշոյեան-Տապաադեան Ս., Գոյականի հայցական հոլովը եւ ներգործական բայերու խնդրառութիւնը արեւմտահայերէնի մեջ, Արեւմտահայերէնի հարցեր, Ա. Պրակ, Ե.2018, Ե.:

Շահնուր Շ., Համառօտ քերականութիւն եւ ուղղագրութիւն հայերէն լեզուի, Բ. գիրք, Իսթանպուլ, 2001:

Չոլաքեան Յ., Անդաստան, Գ. գիրք, Հալէպ, 2010:

Չոլաքեան Յ., Արեւմտահայերէնի քերականութիւն, (կանոնակարգ եւ խնդիրներ) Բ. գիրք, Ե., 2019:

Պառնապան Ն., Շարահյուսական համանիշները ժամանակակից հայերէնում, ԳԱ հրատարակչություն, Ե., 1970:

Սարգսյան Ա., Արեւելահայ և արևմտահայ գրական լեզուներ, Ե., 1985:

Սեւակ Գ., Ժամանակակից հայոց լեզվի դասընթաց, Ե., 2009:

Fishenkjian Ani- The Basic Issues of the Problem of Intergrative Verbs in Armenian (Eastern Armenian-Western Armenian).- The languages differ from each other in lexical, grammatical, and syntactic features. The two manifestations of literary Armenian also have their own grammatical and syntactic features. Historically, both literary ones have had and have morphological differences and similarities. Armenian in its two manifestations has been subjected to a comparative morphological-syntactic examination by philologists.

Being the native language of the Armenian Diaspora, Western Armenian has never received scientific and institutional recognition, which is why today it is forced to face a number of problems, with the issue of governance considered the most important.

The article presents the types of verb gender in Armenian, especially Western Armenian, according to the works of Diaspora and native philologists, and the inflected word they require in the construction of sentences.

The study examines the shifts of Armenian intransitive verbs in grammar. It examines and conducts a comparative study of the grammatical rules of the Western and Eastern Armenian languages.

The research concludes that the inflection of the active verb, or direct object, differs between Eastern Armenian (dative for the person and direct for the object) and Western Armenian (accusative for the person and object). In addition, it notes shifts by studying the dictionaries and spoken language of Western Armenian.

Scientifically, the active verb of Western Armenian, with its semantic difference, can demand its object /the word in question/ in the dative, in the ablative, instrumental cases.

Keywords: intransitive verb, direct object, morphological and syntactic feature, Western Armenian, Eastern Armenian.

Fishenkjian Ani, Phd in History, Institute of Language named after. H. Acharyan NAS RA, Researcher.

Фишенкчян Ани - К вопросу об управлении действительного залога в армянском языке (восточноармянский и западноармянский). - Языки различаются в зависимости от своих лексикологических, грамматических и синтаксических особенностей. То же самое можно сказать относительно литературного армянского языка. Исторически сложилось так, что западноармянский и восточноармянский имели отличия и сходства с точки зрения морфологии. Указанные проявления в армянском языке подвергались морфосинтаксическому сравнительному анализу.

Будучи родным языком армянского Спюрка западноармянский так и не получил научного и институционального оформления, из-за чего сегодня вынужден сталкиваться с рядом проблем, при этом вопрос управления считается наиболее важным.

В статье представлены исследованные в трудах как отечественных, так и лингвистов из Спюрка типы залогов в армянском языке, а

также склоняемое слово, требуемое в синтаксисе обоих- западноармянского и восточноармянского языков. Рассматривается перемещение действительного залога в грамматике, также проводится сравнительный анализ управления грамматических категорий в обоих языках.

В результате исследования сделан вывод о том, что склонение действительного залога или прямого дополнения отличается в восточноармянском /дательный падеж в отношении лица и именительный в отношении предмета/ и западноармянском /винительный падеж в отношении лица и предмета/. Кроме того, имеет место факт перемещения в западноармянских словарях и устной речи.

С научной точки зрения, действительный залог в западноармянском языке, помимо винительного падежа, может иметь прямое дополнение /склоняемое слово/ в дательном, аблативе и творительном падежах с учетом лексикологической разницы.

Ключевые слова: действительный залог, прямое дополнение, особенность, синтаксис, западноармянский, восточноармянский.

Фишенкчян Ани, кандидат исторических наук, Института языка им. Р. Ачаряна НАН РА, научный сотрудник.